

TARBIYALANUVCHILARDA “MEN” KONTSEPTSIYASINI SHAKLLANTIRISHGA DOIR
TAVSIYALAR.

Kattaho'jayeva Shaxlohon Bohodirovna

*Maktabgacha ta'lim tashkiloti director mutahassislarini qayta tayyorlash
va ularni malakasini oshirish institute “maktabgacha va musiqiy ta'lim”*

kafedra katta o'qituvchisi

Telefon +998998350075

kattakhodjaeva0075@gmail.com

Kalit so'zlar: *Dastur, bola, muhit, jarayon, pedagog, shaxs, tarbiyalanuvchi, rivojlanish, o'yin, individual, oila, ta'lim, tarbiya, faoliyat.*

Davlat o'quv dasturida bolaning o'yin o'ynash huquqi tan olinadi, o'yinning bola uchun ahamiyati, uning pedagogik imkoniyatlari ta'lim va tarbiya jarayonini tashkil etishda inobatga olinadi.

O'yin maktabgacha yoshda yetakchi faoliyatdir. O'yin orqali ta'lim olish bolalarni ta'lim olishi va rivojlanishining yondashuvlaridan biridir. O'yin - bu bolani o'zini va atrofidagi dunyoni o'rganishga undashning tabiiy usuli. O'yin bolaning shaxsiyati, uning bilish, ijtimoiy-hissiy, ijodiy va jismoniy jihatlarini rivojlantiradi. O'yinda bolalarning tengdoshlari va pedagogi bilan o'zaro munosabati nutq va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi, uning motorikasi takomillashib boradi. O'yin boshqa bolalar bilan hamkorlikda ta'lim olish imkoniyatini yaratadi, ularga tavakkal qilish, xato qilish va qiyinchiliklarni yengish imkonini beradi. Va, eng muhimi, o'yin ta'lim olishni quvonchli qiladi, bolalarning tasavvurini va ijodkorligini rivojlantiradi. O'yin har xil bo'lishi mumkin - bolaning yoki bolalar guruhining tashabbusi bilan to'laligicha erkin, pedagogning minimal yoki to'liq ishtirokisiz - pedagog tomonidan tashkil etilgan va uning ko'rsatmalari yordamida amalga oshiriladi. Erkin o'yinning ahamiyatini tushunish va e'tirof etish bilan birga, uyushgan o'yinda pedagogning hal qiluvchi rolini ham tan olish kerak.

Ta'lim va tarbiya jarayoni o'yin o'ynash imkoniyatini ta'minlashi kerak, rivojlantiruvchi muhit esa o'yin o'ynash imkoniyatiga hissa qo'shishi kerak. O'yin uchun sharoit yaratish, ya'ni bolalarni yetarli vaqt, joy, qo'llab-quvvatlovchi resurslar va o'yinchoqlar bilan ta'minlash juda muhimdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlaydigan pedagoglar bolalar o'yiniga yordam berishlari muhimdir. Bolalar o'yinini tashkil etishda pedagogning o'rni quyidagilar bilan ifodalanadi:

- bolalar o'yinlari uchun sharoit yaratish (vaqt, joy, resurslar).

Pedagog o'yin maydonchasini tayyorlaydi, bolaning yoshi, qiziqishlari, qobiliyati va madaniyatiga mos keladigan rag'batlantiruvchi o'yin resurslari bilan ta'minlaydi.

Pedagog xavfsizlik talablariga rioya qilgan holda xona ichida va tashqarisida ham o'yin uchun imkoniyatlar yaratadi;

- bolalar o'yinini rivojlantirish. Pedagog bolalarga o'yin orqali o'rganish va rivojlanishlari uchun imkoniyatlar yaratadi. Pedagog bolalarga o'yin holatiga kirishga va/yoki o'ynashni davom ettirishga yordam beradigan ko'nikmalarni shakllantiradi. U bolalarning individual xususiyatlari, ularning qiziqishlari, qobiliyatlari va rivojlanish ehtiyojlarini kuzatish asosida o'yinni rejalashtiradi;

- bolalarning o'yinda o'zaro munosabatda bo'lishiga yordam berish. Bolalarni o'yinda kuzatish pedagogga bolaning boshqa bolalar bilan qanday o'ynashini, bola o'yinda qanday ko'nikma va malakalarni namoyon etishini, o'yin orqali qanday ko'nikmalarni rivojlantirish kerakligini anglashga yordam beradi. Pedagog o'yinga qo'shib, bolaning ta'lim olishini, uning tasvirlash, tushuntirish, asoslashi, tegishli tilni qo'llash qobiliyatini, shuningdek, ijobiy xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirishga ko'maklashadi;

- bolalarga o'zlarini va qobiliyatlarini namoyish qilish imkoniyatini berish.

Pedagog rejalashtirishda bolaning o'z g'oyasi asosida yoki uning tashabbusi bilan o'ynash uchun yetarli vaqt ajratadi, bunda bolalar shoshmasdan va kattalar tomonidan to'xtatilishidan qo'rqmasdan o'ynashlari mumkin. Bolalarga erkin o'yin uchun vaqt va kattalarning faol aralashuvisiz o'zlarini va qobiliyatlarini ifoda etish imkoniyati beriladi.

Rivojlantiruvchi muhit mazmuniga quyidagi talablar qo'yiladi:

mazmunan boy - davlat o'quv dasturining mazmuniga mos kelishi, materiallar, jihozlar va xona va bino tashqarisidagi inventarlarning xilma-xilligi;

o'zgartuvchan - ta'lim va tarbiya jarayoni vaziyatiga, shuningdek, bolalarning qiziqishlari va imkoniyatlarining o'zgarishiga qarab rivojlantiruvchi muhitda o'zgarishlar bo'lish imkoniyatini nazarda tutadi;

polifunksional - rivojlantiruvchi muhitning turli tarkibiy qismlaridan xilma-xil foydalanish imkoniyati;

muqobil - guruhda turli joylar, rivojlanish markazlari, shuningdek, bolalarning erkin tanlovini ta'minlaydigan turli xil materiallar, o'yinlar, o'yinchoqlar va jihozlarning mavjudligi; o'yin materialining muntazam ravishda o'zgartirilishi, bolalarning o'yin, harakat, bilish va tadqiqot faoliyatini rag'batlantiradigan yangi buyum va ashyolarning paydo bo'lishi;

hammabop - tarbiyalanuvchilar, shu jumladan, alohida ta'lim olish ehtiyojiga ega bo'lgan bolalar uchun ta'lim va tarbiya jarayonida foydalaniladigan barcha faoliyat turlarini ta'minlaydigan o'yinchoqlar, qo'llanmalar, resurslar bilan ta'minlanganligi;

xavfsiz - barcha elementlarni ulardan foydalanishning ishonchliligi va xavfsizligini ta'minlash talablariga muvofiqligini nazarda tutadi;

oqilona - davlat o'quv dasturi va davlat talablariga muvofiq zamonaviy rivojlantiruvchi muhitni yaratish, shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotining turli ta'lim dasturlarini amalga oshirishni ta'minlash uchun barcha imkoniyatlardan

foydalanish; inklyuziv ta'lim tashkil etilgan taqdirda, zarur shart-sharoitlarni ta'minlash;

mahalliy sharoitga moslashtirilgan - madaniy va tarixiy qadriyatlarga, milliy va mintaqaviy an'analar, tabiatga, iqlimga bog'liq xususiyatlar, hududdagi sanoat rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlariga mos bo'lishi; **shaxsga yo'naltirilgan** – pedagog har bir bolaning o'z qiziqishiga ko'ra shug'ullanishini ta'minlashi kerak (bolalar guruh muhitida osongina harakat qilishadi, qayerda nima joylashganini biladilar, o'yinchoqlar va barcha resurslardan erkin foydalana oladilar).

Rivojlantiruvchi muhitning mazmuni maktabgacha ta'lim tashkilotining sharoitlari va imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda kamida 5 ta rivojlanish markazlarini tashkil etishni ta'minlashi kerak. Bola shaxsiga yo'naltirilgan ta'limda o'ziga xos jihatlarni inobatga olish zarur. Bolaning shaxsini, uning ilmiy, texnikaviy va badiiy ijodkorligini rivojlantirish kabilar kiritilgan bo'lib, ushbu vazifalar maktabgacha ta'lim tizimi bo'yicha qabul qilinayotgan huquqiy-me'yoriy asoslarda o'z aksini topib bormoqda. Jumladan, ta'lim tizimining ilk bo'g'ini hisoblangan maktabgacha ta'limning Davlat talablarini amaliyotga tatbiq etishning asosiy tamoyillari sifatida quydagilar belgilangan:

- bolaning noyobligi;
- «Men» kontseptsiyasini va shaxsiy ta'limni yaratishda bolaning faollik roli;
- bolaning huquqlarini himoya qilish va ta'minlashning muhimligi;
- bola ta'limi va rivojlanishida kattalarning asosiy roli;
- bolalar rivojlanishida individual farqlanishlar mavjudligi sababli, har bir bolaga moslashuvchan bo'lib, individual variativlik asosida yondashish.

Ko'rinib turibdiki maktabgacha ta'limning Davlat talablari asosida shaxsning individualligini hisobga olish, uning yosh, psixologik, o'ziga xosligiga tayanib ta'lim-tarbiya jarayoni mazmunini belgilashga, ya'ni bola shaxsini yaxlit holda e'tirof etish va uning «Men»ini ro'yobga chiqarishga yo'naltirilgan talablar majmuini o'zida aks ettirganligini anglash mumkin. Bu esa bolalarda o'zining psixologik himoyalanganligini his etishi, har qanday sharoitda ham uning huquqlari ta'minlanishi imkoniyati mavjudligini anglashga imkon beradi. Bunda bolaning psixologik himoyalanganligini ta'minlovchi shart-sharoitlar, omillar bola ta'lim-tarbiyasida qo'llaniladigan metod va usullar, tarbiyachining mahorati, o'z faoliyatida insonparvarlik, adolatparvarlik tamoyillariga asoslanib faoliyat olib borish muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolaning huquqlari va manfaatlarini himoya qilishda "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotining davlat o'quv dasturi maktabgacha

ta'lim tashkilotida ta'lim jarayonini tashkil etish tamoyillarida o'z aksini topganligini ko'rishimiz mumkin. Bular:

- bolaning huquqlari, o'ziga xos rivojlanish xususiyatlari va salohiyatlarini hisobga olish;
- ta'lim jarayonida barcha turdagi rivojlanish sohalarining o'zaro bog'liqligi;

- bola salomatligini asrash va mustahkamlash, uning ehtiyojlari, shu jumladan, uning harakatlanish ehtiyojini qondirish;
- bolaning ijodiy qobiliyatlarini qo'llab quvvatlash;
- o'yin orqali ta'lim berish va rivojlantirish;
- bolaning rivojlanishi va ijtimoiy moslashishi uchun qulay muhitni yaratish;
- bola uchun xavfsiz muhitni ta'minlash;
- MTT ning oila, mahalla va maktab bilan hamkorligi;
- milliy madaniy ananalar qadriyatini oshirish va boshqa millatlar madaniyatiga hurmat, boshqa millatlar madaniyatining o'ziga xos xususiyatini hisobga olish [2]kabilar asosiy tamoyillar sifatida belgilangan bo'lib, maktabgacha ta'lim tashkilotida bolaning huquqlari va manfaatlarini himoya qilish jamoaviy ish hisoblanib, uni amalga oshirish uchun maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagog xodimlari va tashkilot rahbari javobgar sanaladi.

Shuni aytish joizki, bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish, uning faoliyatini moliyalashtirishning shaffofligini ta'minlash maqsadidamaktabgacha ta'lim tashkilotida Kuzatuv kengashlari tashkil etilib, ushbu kengashning birinchi galdagi vazifasi bolalarning manfaatlarini va haq-huquqlarini ta'minlash samaradorligiga qaratilgandir. Kuzatuv kengashi tarkibiga tarbiyalanuvchilarning ota-onalari, ta'lim tashkiloti xodimlari, nodavlat-notijorat tashkilot vakillari hamda fuqorolik jamiyati boshqa institutlarining vakillari a'zo sifatida kiritilishi belgilangandir. Maktabgacha ta'lim tashkilotining kuzatuv kengashi tashkilotning moddiy texnik bazasini takomillashtirish, bolalarning ta'lim-tarbiyasi samaradorligi ta'minlash, bolalar va ta'lim tashkiloti xodimlarining haq-huquqlarini himoyalash va ular faoliyatini rag'batlantirish kabi masalalar yuzasidan takliflar kiritish bilan shug'ullanishi ta'lim tashkiloti faoliyatini shaffof tarzda amalga oshirishga imkoniyat beradi. Bu esa birinchi navbatda maktabgacha yoshdagi bolalarning manfaatlarini himoya qilishga qaratilganligini ta'minlaydi.

Har bir bolaga o'zi yoqtirgan faoliyat bilan mashg'ul bo'lishga, o'z kuchi va qobiliyatini sinab ko'rishga, kattalar va tengdoshlari bilan birgalikda faoliyat yuritishga, ularning his-tuyg'ulari va va xatti-harakatlarini tushunish va baholashga imkon beradi, aynan shular rivojlantiruvchi ta'lim negizini tashkil etadi.